

بازخوانی نقش آیت‌الله العظمی میلانی در واقعه ۱۵ خرداد به روایت اسناد ساواک

پرچم‌داری نهضت، پشت خاکریز خراسان

حجت ایرانی | در تاریخ مبارزات سیاسی روحانیت شیعه در دوران معاصر، آیت‌الله العظمی سید محمدهادی میلانی یک نام پرشکوه است. در روزهایی که قم کانون جوشش آغاز نهضتی اصیل به رهبری امام خمینی (ره) بود، خراسان به زعامت آیت‌الله العظمی میلانی به دژ مستحکم پشتیبانی از نهضت تبدیل شد. اسناد به جای مانده از سازمان اطلاعات و امنیت کشور (ساواک)، روایتی شگفت‌انگیز و واقع‌گرایانه از روزهای پرتلاطم سال‌های ۱۳۴۱ و ۱۳۴۲ ارائه می‌دهند؛ روزهایی که مرجعیت شیعه نه در کنج انزوا، بلکه در میانه میدان مبارزه با استبداد پهلوی و نفوذ استعمار ایستاده بود. این نوشتار بر آن است تا با مرور اسناد محرمانه ساواک، به بررسی نقش راهبردی آیت‌الله العظمی میلانی در هماهنگی با قیام ۱۵ خرداد، حمایت بی‌دریغ از امام خمینی (ره) و شبکه‌سازی گسترده مبارزاتی در شرق کشور بپردازد.

آغاز رویایی

زمستان ۱۳۴۱، نقطه عطفی در تاریخ شکل‌گیری نهضت اسلامی است. رژیم شاه با طرح شعار «انقلاب سفید» تلاش می‌کرد پایگاه اجتماعی خود را تثبیت کند، اما با سد محکم مردم و علما مواجه شد. اسناد نشان می‌دهند که آیت‌الله العظمی میلانی به تقابل با این ترفند رژیم برخاست و در این مسیر، تنها به صدور بیانییه اکتفا نکرد، بلکه عملاً به پرچم‌دار نهضت در خراسان و به ویژه شهر مشهد تبدیل شد. آیت‌الله العظمی میلانی، هم‌سو با امام خمینی (ره) در قم و در اعتراض به اقدامات رژیم پهلوی، دستور لغو برگزاری نماز جماعت را در مساجد خراسان صادر کرد. در گزارش محرمانه

مورخ سوم بهمن ۱۳۴۱، ساواک بانگرانی گزارش می‌دهد که دستورات آیت‌الله العظمی میلانی و آیت‌الله قمی، نظم‌مورد نظر حکومت را برهم زده است: «امروز از طرف اغلب علما در مساجد نماز جماعت برگزار نشد و قرار است امشب نیز نماز جماعت در تمام تکایا و مساجد تعطیل شود. از طرف آیت‌الله قمی و میلانی دستورات لازم به تمام شهرستان‌ها صادر شده است که دست به تظاهرات بزنند». این هماهنگی نشان‌دهنده یک شبکه ارتباطی قوی میان مشهد و سایر شهرستان‌هاست که زیر نظر آیت‌الله العظمی میلانی و دیگر علمای مبارز مشهد، مشغول فعالیت بود. اما نکته‌ی جالب‌تر، پیوند میان حوزه و دانشگاه در بیت معظم‌له است. در حالی که رژیم تلاش می‌کرد روحانیت را قشری عقب‌مانده و جدا از نسل جوان و تحصیل‌کرده نشان دهد، گزارش محرمانه مورخ ۱۶ فروردین ۱۳۴۲ (روز عید نوروز که از سوی مراجع عزای عمومی اعلام شده بود)، صحنه‌ای دراماتیک را در منزل آیت‌الله العظمی میلانی روایت می‌کند. جوانی دانشگاهی، بی‌پروا و با صراحت لجهج، مرجعیت را به حمایت از قیام دعوت می‌کند و می‌گوید: «جناب مستطاب آیت‌الله میلانی! من یک نفر از افراد دانشگاه تهران هستم و ما قیام کرده‌ایم بر علیه دولت و کشته می‌شویم و یا پیروز می‌شویم؛ شما وقت [مبارزه] را تعیین بفرمایید». این سند به‌خوبی نشان می‌دهد که بیت آیت‌الله العظمی میلانی، به‌آمنی برای تمام‌اقتشار مبارز، از وعظی چون شیخ احمد کافی تا دانشجویان انقلابی تهران تبدیل شده بود.

راهبرد ساواک: «حذف نرم» آیت‌الله

رژیم شاه که از برخورد مستقیم و خشن با مرجعی در

تراز آیت‌الله میلانی هراس داشت، به استراتژی‌های پیچیده‌تری رو آورد. آن‌ها می‌دانستند که بازداشت یا تبعید ایشان می‌تواند در خراسان قیام گسترده برپا کند. در همین رابطه، سند محرمانه مورخ ۲۲ فروردین ۱۳۴۲، پرده از یک توطئه امنیتی برمی‌دارد. سرلشکر پاکروان، رئیس وقت ساواک، دستوری صادر می‌کند که هدف آن منزوی کردن تدریجی آیت‌الله است: «برای خنثی نمودن هر نوع فعالیت مضره آقایان میلانی و قمی دستور فرمایید از طرف آن ساواک یک سلسله اقدامات و عملیات اساسی بدون تظاهر صورت گیرد که به تدریج طرفداران یا پیروان دو نفر فوق از اطراف آنان پراکنده شوند... مثلاً در مورد آیت‌الله میلانی با ملاقات و مذاکراتی که انجام داده‌اید، می‌توانید برای تهیه طرح استفاده و موضوع را تا حصول نتیجه دنبال نمایید.» این «عملیات اساسی بدون تظاهر»، نشان از وحشت رژیم از نفوذ معنوی آیت‌الله العظمی میلانی داشت. با این حال، اسناد نشان می‌دهند که نه تنها نفوذ ایشان در میان مردم کم‌نشد، بلکه حمایت‌های مالی و معنوی از طلاب و مبارزان افزایش یافت؛ چنان‌که پیش از آن هم با شدت و حدت جریان داشت. گزارش محرمانه ۱۶ فروردین ۱۳۴۲ تأیید می‌کند که آیت‌الله العظمی میلانی به طلابی که زندانی شده بودند، به جای شهریه معمول که حدود ۱۰ تومان بود، پس از آزادی مبلغ ۵۰ تومان (که رقم قابل توجهی است) به عنوان شهریه پرداخت کردند.

افشای علی‌نفوذ رژیم صهیونیستی

اسناد ساواک - مربوط به بهار ۱۳۴۲ - نشان می‌دهد که آیت‌الله العظمی میلانی درک عمیقی در زمینه

۴۵

مصلح‌الچاک

وزیرنامه بزرگداشت پنجاهمین سال رحلت آیت‌الله العظمی میلانی